

Weronika Sztorc

Uniwersytet Warszawski

Sprawozdanie z konferencji przekładoznawczej z cyklu *Imago mundi* (VII) oraz *Translatio i literatura* (IV) pod tytułem *Autor, tłumacz i ich dzieło(-a?)*, 2024

W dniach 3-4 października 2024 r. w Instytucie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego odbyła się konferencja przekładoznawcza *Autor, tłumacz i ich dzieło(-a?)*. Było to pierwsze wydarzenie przygotowane wspólnie przez twórców dwóch ważnych cykli spotkań organizowanych w Instytucie Lingwistyki Stosowanej: *Imago mundi* i *Translatio i literatura*. Obie serie powróciły po dłuższej przerwie.

Cykl *Imago mundi*, za który odpowiedzialny jest Zakład Badań nad Przekładem Pisemnym, obecnie pod kierownictwem prof. dr hab. Doroty Urbanek, został zapoczątkowany w 2005 r., a jego pomysłodawcą był dr hab. Krzysztof Hejwowski, prof. UW. Głównym obszarem zainteresowania jest przekład literacki, ale tematy poruszane na przestrzeni lat dotyczyły również innych typów przekładu, a także aktualnych wyzwań oraz nowych narzędzi i możliwości w pracy tłumaczy. Ostatnia konferencja z serii odbyła się w 2018 r.

Pierwsza konferencja z cyklu *Translatio*, przygotowywanego przez Zakład Badań nad Komunikacją Literacką, obecnie pod kierownictwem dr hab. Markusa Eberhartera, prof. UW, odbyła się w 2011, a ostatnia – w 2015 r. Pomysłodawczynią była prof. dr hab. Anna Kukułka-Wojtasik. Organizatorzy skupiają się – poza zagadnieniami przekładoznawczymi – na tematyce literaturoznawczej i kulturoznawczej oraz kładą nacisk na uwzględnienie wielu obszarów językowych i kulturowych.

W Komitecie naukowym tegorocznej konferencji zasiedli: prof. dr hab. Dorota Urbanek, prof. dr hab. Małgorzata Tryuk, dr hab. Małgorzata Gaszyńska-Magiera, prof. UW, dr hab. Markus Eberharter, prof. UW oraz dr hab. Marta Kaźmierczak.

Pierwszy dzień konferencji rozpoczął się od przygotowanego przez prof. dr hab. Dorotę Urbanek wspomnienia o zmarłym przed pięciu laty profesorze Krzysztofie Hejwowskim. Przypomniane zostały jego zasługi naukowe, dorobek przekładowy, sukcesy dydaktyczne i wkład w rozwój Instytutu Lingwistyki Stosowanej.

Następnie wygłoszono wykłady plenarne. Pierwsza prelegentka, dr hab. Tamara Brzostowska-Tereszkiewicz, prof. PAN, w wystąpieniu zatytułowanym *Tropy człowieka-przekładu* przedstawiła refleksję na temat specyfiki przekładu ludzkiego (w opozycji do przekładu wykonanego przez maszynę). Inspiracją dla tych rozważań był wiersz *Człowieko-pieriewody* Gennadija Ajgiego (wraz z jego przekładem autorstwa Adama Pomorskiego), a kontekstami – pojęcia „zwrotu technologicznego” i „zwrotu transkreacyjnego” w przekładoznawstwie.

Drugi referat pod tytułem *Pierwsze polskie tłumaczenie Luzjad Camoësa* wygłosił prof. dr hab. Jerzy Brzozowski, który przybliżył przekład portugalskiego eposu narodowego Luísa Vaz de Camõesa z 1790 r. Prelegent podkreślił wartość artystyczną polskojęzycznej wersji autorstwa Jacka Idziego Przybylskiego, a także odniósł się do niesłusznej krytyki, zwłaszcza ze strony Franciszka Ksawerego Dmochowskiego. Poruszył również kwestię odwiecznego dylematu związanego z przekładem poezji dawnej, mianowicie wyboru pomiędzy archaizacją a uwspółcześnieniem.

Następnie prof. dr hab. Anna Kukułka-Wojtasik wygłosiła referat *Autor i (czy?) tłumacz, czyli tłumaczenie autorskie i AI w świetle aspektów nieprzetłumaczalności, celowości i interpretacji tekstu tłumaczonego*. Na przykładzie tłumaczenia na współczesny język francuski epopei *Parzival* Wolframa von Eschenbacha (XII w.) autorstwa Danielle Buschinger oraz tłumaczenia automatycznego powieści *Państwo Słońca* wykonanego przez dr. Eryka Stachurskiego rozważone zostało zagadnienie roli tłumacza, a szczególnie znaczenia własnej interpretacji przekładanego dzieła.

Sesję plenarną zamknął referat prof. dr hab. Małgorzaty Tryuk zatytułowany *Tłumaczenie, kontrola, manipulacja, narzędzie kolonizacji. Tłumacze w administracji kolonialnej w Afryce w XIX i XX wieku*. Posiłkując się opisami literackimi i świadectwami archiwalnymi, prelegentka zwróciła uwagę na stosowaną przez potęgę kolonialną politykę represji i związane z nią mechanizmy wykorzystywania tłumaczy. Omówiła również możliwości oporu. Kontekstem były wskazane przez Michaela Cronina dwa systemy tłumaczenia: autonomiczny i heteronomiczny.

Teoretyczna refleksja nad przekładem nie istniałaby oczywiście bez tłumaczy i ich pracy. Nie chcąc tracić z pola widzenia praktyki przekładowej, organizatorzy konferencji zaplanowali dyskusję panelową z udziałem wybitnych

twórców przekładu: Jolanty Kozak (tłumaczki m.in. Lewisa Carrolla, Philipa Rotha, Kurta Vonneguta i Davida Fostera Wallace'a, a także byłej wykładowczyni ILS UW), Krzysztofa Bartnickiego (tłumacza m.in. *Fu wojny* oraz *Finnegans Wake* Jamesa Joyce'a na język polski, na kryptogram muzyczny i – we współpracy z Marcinem Szmandrą – na kod werbowizualny, a także autora rozprawy doktorskiej dotyczącej *Finnegans Wake*) oraz René Koelblena i Stanisława Waszaka (autorów przekładu m.in. *Zniknąć* Georges'a Pereca oraz licznych piosenek, mających także doświadczenie dydaktyczne – warsztaty z przekładu piosenek w Instytucie Romanistyki UW). Spotkanie prowadzone przez dr hab. Martę Kaźmierczak otworzyło drugi dzień obrad.

Zaproszeni goście podzielili się swoim doświadczeniem związane z tłumaczeniem różnego typu tekstów: od klasyki literatury przez teksty współczesne po utwory muzyczne. Rozmawiano o rozmaitych wyzwaniach przekładowych, stawianych między innymi przez wielkie dzieła literatury gęste od nawiązań kulturowych, niuansów znaczeniowych, zabawy słowem i brzmieniem. Zwracano uwagę na trudności i szanse, które daje przekład w warunkach ograniczeń – szczególnie w kontekście tłumaczenia piosenek. Mówiono o grach słownych i o tym, jakie możliwości daje w tym zakresie język polski. Uczestnicy dyskusji opowiedzieli o swoich doświadczeniach współpracy z innymi tłumaczami. Poruszono również wątek kształcenia adeptów przekładu. Spotkanie wzbudziło duże zainteresowanie zarówno uczestników konferencji, jak i studentów ILS, a o tym, jak bardzo okazało się inspirujące, świadczyły liczne pytania od słuchaczy.

Po sesji plenarnej pierwszego dnia oraz po dyskusji panelowej drugiego dnia odbywały się obrady w ramach czterech równoległych sesji tematycznych, z których część przeprowadzono w formie hybrydowej, z udziałem uczestniczek i uczestników on-line. Obfitością tematów wyróżniały się sesje dotyczące socjologii przekładu, w tym poświęcone biografii tłumaczy i ich relacjom z autorami. Tradycyjnie rozmawiano również o przekładzie literackim, w tym o przekładzie literatury dziecięcej, poezji i piosenki, utworów scenicznych i dzieł filmowych, a także o kreatywności i granicach wolności autorów przekładu. Prezentowane materiały dotyczyły zarówno tekstów dawnych, jak i utworów współczesnych; w ich doborze zaobserwować było można zacieranie granic pomiędzy tzw. kulturą wysoką a niską. W programie konferencji znalazło również odzwierciedlenie rosnące zainteresowanie przekładowymi możliwościami sztucznej inteligencji, w kontekście zarówno tekstów użytkowych, jak i dzieł literackich. Prelegenci nie uciekali od rozmów na temat miejsca tłumacza w zmieniającym się świecie – rozmawiano o sytuacji na rynku przekładowym, o dydaktyce przekładu, a także o roli tłumacza jako świadka i komentatora wydarzeń.

Rozmawiano o przekładzie pisemnym i ustnym; tradycyjnie najczęściej prezentowano materiały dotyczące języków polskiego i angielskiego, ale prowadzono również dyskusje o innych językach europejskich, takich jak hiszpański, francuski, włoski, niemiecki czy czeski, o języku japońskim, a wreszcie i o językach rzadziej obecnych w refleksji przekładoznawczej: hebrajskim, nahuatl czy polskim języku migowym. Wśród uczestników znaleźli się zarówno doświadczone badaczki i badacze, jak i doktorantki i doktoranci, a także studentki i studenci z około dwudziestu ośrodków z Polski i z zagranicy.

Cieszymy się, że już po raz kolejny Instytut Lingwistyki Stosowanej stał się miejscem wymiany myśli i dyskusji na tematy, którymi żyje środowisko przekładoznawcze, miejscem spotkania teorii z praktyką przekładową, a także przestrzenią sprzyjającą nawiązywaniu i umacnianiu kontaktów między badaczami z różnych ośrodków.

Dr Weronika Sztorc – pracuje w Instytucie Lingwistyki Stosowanej (w Zakładzie Badań nad Przekładem Pisemnym) Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie prowadzi warsztaty tłumaczeniowe. Jej zainteresowania badawcze skupiają się wokół przekładu literackiego i paratekstów tłumaczy. Od 2018 r. jest członkinią komitetu organizacyjnego konferencji *Imago mundi* organizowanych w ILS UW. Tłumaczy komiksy i literaturę popularnonaukową.

ORCID: 0000-0003-0973-7677